

הגן היפני בחולון, חריגה
משגרת הגיטון העירוני
של דשאים ועצים

שקט לא מוכר

בשנים האחרונות צצות בארץ פינוות חמד מסוג חדש – גנים בעיצוב יפני מינימליסטי ומוקפד. למרבה הפלא אבני החצץ האפורות, הצמחייה המרומזת וכלגי המים הקטנים משתלבים היטב בתזזיתיות הישראלית

כתבה: ענת מדמוני

צילם: נפתלי הילגר

פינות חמד בגן היפני
בחולון. אתר צילומים
מועדף על חתנים וכלות

ין ספק כי אחד הגנים היפים ביותר בישראל הוא הגן היפני בקיבוץ חפציבה למרגלות הגלבוע, במקום ששיפוילי ההר נוגעים במישור. את הגן הקימו בשנת 1975 אנשי כת המקויה, תנועה יפנית נוצרית, כמ־חווה לקיבוץ המארח את האולפן שבו הם לומדים עברית. אם תביטו בו מרחוק לא תדעו היכן נגמר הגן ומתחיל ההר. הוא מתמזג בנוף שמאחוריו, נוף שמצהיב ומוריק חליפות עם שינוי עונות השנה. המקום מטופח להפליא, עם עצים המיתמרים אל על, שיחים עגלגלים גזומים בקפדנות, סלעים לבנבנים, מנורות אבן וגם פלג קטנטן הזורם לבריכת מים שמצויה בתחתיתו. סגנונו של הגן אמנם יפני, אבל הניחוח הוא ארצישראלי.

א

שלוש רגליים לגן היפני: טבע, אסתטיקה
ותרבות. העין המערבית מבחינה רק בחלק
מהרבדים של הגן הזה, מפני שהוא מבוסס על
תרבות שאינה מוכרת לנו

מידע מעשי

הגן היפני בקיבוץ חפציבה

איך מגיעים: נוסעים על כביש 71 מעפולה
לבית שאן; בצומת השיטה פונים דרומה
לכביש 669 עד לפנייה לקיבוץ חפציבה.

הגן היפני בחולון

איך מגיעים: שדרות ירושלים, בין פינת
פרופ' שור לבצלאל. אפשר להגיע גם
באוטובוס - קו 89 של אגד.

הגן היפני בפארק רבין, ירושלים

איך מגיעים: לבאים מכביש ירושלים-תל
אביב, יש לפנות לפני צומת שואבה ימינה,
לחניון קק"ל (הפנייה לבאים מכיוון תל
אביב אינה אפשרית). מכאן ממשיכים
בנסיעה של כקילומטר בדרך לא סלולה על
צלע ההר עד שמגיעים לחניון עם שולחנות
וספסלים. משם ממשיכים עוד מעט עם
הדרך, עד לצומת, ושם מחנים את הרכב.

ראקויה, עין הבשור

איך מגיעים: מושב עין הבשור נמצא על
כביש 232, בין צומת מעון לצומת גבולות.
www.rakuya.co.il

↑ הגן בחפציבה. לא ברור היכן נגמר הגן ומתחיל ההר

הטבע הוא היוצר

"גנים יפניים צוברים בארץ תאוצה בשנים האחרונות", אומר איתמר בן שדה, אדריכל נוף שחי ביפן במשך שנים אחדות. "הגלובליזציה פתחה צוהר לתרבויות שהיו קודם לכן בגדר נחלתן של קהילות מצומצמות, וכך נפתח חלון ההזדמנויות להכרת התרבות היפנית. כך בתחום המזון ובארכיטקטורה, וכך גם בתחום הגנים. מה שמושך אותנו הוא כנראה ערכיה ומאפייניה של תרבות זו, השונים מאלה של התרבות הישראלית. בגנים יפניים יש מן השלווה המנוגדת לאורח החיים התזזיתי הקיים בישראל, וייחודם ברושם העז שהם מותירים למרות מיעוט האלמנטים הכלולים בהם".

מה, אם כן, הסיבה לצמיחתם של גנים בסגנון יפני בארץ? על כך הדעות חלוקות. יש הסוברים כמו בן שדה כי זו הגלובליזציה, יש הגורסים כי גנים יפניים משתלבים היטב בתפישה המודרנית של מיעוט אלמנטים, ויש הטוענים כי הגן היפני

משתלב עם העידן הרוחני השוטף את מקומותינו, לצד פריחתם של הקבלה, הסופיזם ושיטות שונות של רפואה אלטרנטיבית.

שלמית בז'רנו, מהמחלקה להיסטוריה וארכיטקטורה באוניברסיטת פיטסברג בארצות הברית, טוענת כי ייתכן שהגן היפני שייך לאופנות אמריקאיות שאנו מאמצים בחווה רבה, כמו המקדונלדס וההולמס פלייס. "אולי משום שהתרבות האמריקאית מקדשת את הגדול יותר, העשיר יותר והמרשים יותר, יש משהו מטלטל במפגש עם חלל שמעביר מסרים בצורה סובטילית ומינימליסטית כמו הגן היפני. אי אפשר להכחיש את האיכויות המרגיעות של הגן היפני, ואני מניחה שהגן היפני נותן גם למבקר הישראלי פינה של שקט לא מוכר", היא אומרת.

תהיה הסיבה לפופולריות הגוואה של הגן היפני במערב אשר תהיה, עומדת מאחוריו פילוסופיה מגובשת, שונה מזו של הגן המערבי. בגן מערבי, בעיקר בגנים המכונים "פורמליים", האדם הוא אדון היצירה. הוא היוצר סדר בכאוס באמצעות מעשה האמנות. הגן המערבי מראה אמביציה שהושגה ומדגים טבע משועבד שבו האדם משמש אמת מידה לכל הדברים. בגן המזרחי, לעומת זאת, ובעיקר

בחירת הצמחים והדוממים ומיקומם במרחב הוא מעשה אמנות רב רבדים. לגן היפני ערכי אסתטיקה אוניברסליים, אבל בכל מקום הם מופיעים בגרסתם המקומית

בנוף המקומי, תכנן האב אוצוקי, מייסד הכת. הוא הוקם ב-1998 על ידי קק"ל כחלק מן השיקום של האזור לאחר השרפה הגדולה שהשתוללה בהרי ירושלים. גם כאן משתלבים עקרונות אסתטיים יפניים עם ניחוחות ישראליים. המיקום אינו אקראי. הגן צופה אל הנוף הנהדר של הרי ירושלים, ובתוכו חולף כביש מספר אחת. קיוג'י צוג'יטה, חבר הכת המתגורר בארץ לסירוגין זה עשרים שנה ומלמד באוניברסיטה העברית, מספר שהגן עוצב "על פי דמותה של ארץ ישראל, מאבנים שנמצאו במקום. פסגת הגבעה היא הר חרמון המיוצג על ידי אבן גדולה, ממנו זורם הירדן המיוצג על ידי חלוקי אבנים, שנותנות תחושה של מים זורמים הנשפכים לכנרת. את הגן מתחזקת קק"ל, אבל בני הקהילה המבקרים בארץ נותנים יד. הם מסדרים את החצץ והסלעים הנסחפים בשל הגשם". הצמחייה בגן מאיינת את הצומח בהרי ירושלים: אלון, ברוש, אורן,

בגנים שהוקמו בסין ובפון, הטבע הוא היוצר, ולא האדם. הקווים הטבעיים של האבן, מסת העצים וצורת הגבעות מחוברים יחדיו ומעובדים לתבנית שהאדריכל צפה בעיני רוחו, תבנית אשר ייחודה בטבעיותה. האדם הופך לחלק מן הטבע על פי הנחת יסוד כי אין טוב ונעלה מהטבע עצמו. "שלוש רגליים לגן היפני: טבע, אסתטיקה ותרגום. העין המערבית מבחינה רק בחלק מן הרבדים שלו, מפני שהוא מבוסס על תרבות שאינה מוכרת בארץ", אומר ד"ר יצחק בירן, אדריכל נוף ומרצה בפקולטה לחקלאות ברחובות. בניגוד למחשבה המערבית המקובלת, הגן היפני אינו עשוי מקשה אחת, ואפשר להבחין בו בניואנסים ובסגנונות שונים. מה שמאפיין לכאורה את הגן היפני הוא הפשטות: קווים נקיים ומיעוט אלמנטים, אבל זו פשטות מדומה. הדרך אל הפשטות, כך מתברר, מורכבת. בחירת הצמחים והדוממים ומיקומם במרחב הוא מעשה אמנות רב רבדים. ערכי האסתטיקה של הגן היפני הם אוניברסליים, אבל בכל מקום הם מופיעים בגרסתם המקומית, בשל ההשפעה של הנוף, הצמיחה והאקלים. זה ייחודו של הגן היפני – היכולת שלו להתאים את עצמו לסביבה.

עקרונות יפניים, ניחוחות ישראליים

בישראל עבר הגן היפני במקרים רבים "גיר". גן כזה הוא הגן היפני בחולון הממוקם בשדרות ירושלים, אחד הכבישים הראשיים והסואנים בעיר. תכנן אותו חיים כהנוביץ' בהשראתם של גנים יפניים, על פי בקשת עיריית חולון, שהיתה מעוניינת לחרוג משגרת הגינון של דשא ועצים. ייתכן שכל קשר בינו ובין גן יפני הוא מקרי, כטענת המקטרגים, אך לזכותו ייאמר כי אנשים אוהבים אותו, רבים מבקרים בו, והוא משמש אתר מועדף לצילומי חתן-כלה.

אף על פי שהגן, שגודלו כשני דונם, חסר את המינימליזם המאפיין גנים יפניים, קשה להתערך לם מחנו ומקסמו. הצמחייה מסתירה את הכביש הסואן מפני המבקרים בו, ומפל מים שיוצף ממסך את רעשי המכוניות. במרכזו ממוקם בית פגודה שגשרים מוליכים אליו והוא מוקף מים מכל עבריו. משובב נפש במיוחד הוא ברז המים המופעל בלחיצה רגלית, המוסתר היטב במעין שוקת עשויה אבן. שונה מהגן בחולון, ואולי קרוב יותר למקור, הוא הגן היפני בפארק רבין הצופה על הדרך לירושלים, שאותו הקימה אגודת בית שלום, קבוצת נוצרים יפנים התומכים בישראל. את הגן, המשתלב להפליא

↓ הגינה בחדרי האירוח
ראקויה בעין הבשור. חולות
סיני הוחלפו באלמנטים
יפניים. תכנון הגינה: שרית
פלד, ביצוע: יואב סוטיל

↑ בריכת מים בגן
בחפציה. זהו אחד
הגנים היפים בישראל

הגלובליזציה פתחה צוהר לתרבויות שהיו נחלתן של קהילות מצומצמות, וכך נפתח חלון ההזדמנויות להכרת התרבות היפנית. כך בתחום המזון ובארכיטקטורה, וכך גם בתחום הגנים

(נקבי־זכרי) וגם את הגן שהוקם מסביב, תכננו רות ורון פלד. נחמה מספרת כי הסגנון היפני מושך אנשים לשהות בצימרים, המקנים תחושה של שלמות ושל ייחוד.

אמנות ושמה בונסאי

המייצג הפופולרי ביותר של אמנות הגינון היפני בארץ היה ועודנו הבונסאי. בונסאי אינו זן מיוחד של עצים כפי שמקובל לחשוב בטעות, אלא אמנות יפנית שמקורה בסין, של גידול עצים ננסיים השר מרים על ממדיהם הזעירים בשל גיזום קפדני של שורשים וענפים. הבונסאי, המשתלב היטב בתפישת הפילוסופיה המינימליסטית היפנית, הוא פרקטי להפליא ומאפשר לטפח תחושה של טבע במרחב זעיר. יש אומרים כי העצים הללו אינם גחמה של היפנים לתרבות הטבע, כי אם חיקוי הנופים הטרביים ביפן, שבה העצים הגדלים בנקיקי הסלעים בהרים מתפתחים לממדים גמדיים בשל תנאי גידולם הקשים. לוקח שנים לעצב עץ בונסאי, ולמעשה היצירה אינה מושלמת לעולם מפני שהיא עוסקת במדיום חי וגדל. מחירם של הקשישים שבהם יכול להאמיר לאלפים רבים של שקלים.

צמחים ננסיים שכאלה משמשים רקע נהדר ל"מיני ישראל", גן בונסאי שכולו אומר ישראליות.

המשך בעמוד 86

אלה וגם כליל החורש. מקסים במיוחד הוא האשחר הזעיר הצומח בכיס אדמה שבסלע המייצג את החרמון. באביב צצים במקום עשבים ירקרקים והגן משגשג ופורח, אך גם לקיץ היבש איכויות משלו. לא רק בגינון ציבורי ובמבני ציבור פשטה התרפה של גנים יפניים, אלא גם בגינון של מוסדות הארחה ובגינון הפרטי. השלווה והרגיעה שהגנים מקנים הוא שיקול מכריע בהקמתם. אחד מהגנים האלה מצוי בראקויה שבעין הבשור, אתר צימרים בסגנון יפני שנחמה ויואב תלמי הקימו לפני כשנה וחצי. במקרה שלהם, כפי שמספרת נחמה, חולות סיני הפסטורליים הוחלפו לאחר הפינוי בגנים הכורלים אלמנטים יפניים. הרעיון עלה לאחר שהות ממושכת במזרח, שבו נחשפו לנפלאותיו של הגן המזרחי. את שני הצימרים שהוקמו בסגנון יפני ויאנג

← הגן היפני בפארק רבין. נגיעות יפניות בנוף מקומי

בוגנות בתרבות רחוקה מרחק רב מן הישראליות. כל מעצב נוף וכל גן מתחיל מתהדרים בגינות יפניות מעשה ידיהם, אך למרבה הצער לא פעם מספיק השימוש באבני חיפוי כדי לתת לגינה את התואר "גן יפני", ויש בכך זילות מסוימת, שהרי חיבור לתרבות היפנית אין לנו, וגם אסתטיקה היא לא תמיד הצד החזק שלנו. עם זאת, אין ספק כי גמישותו של הגן היפני, עם שימוש מושכל באלמנטים ממנו, מאפשר לו להשתלב יפה בנוף הישראלי. הגן בסגנון היפני מתאים לתנאי האקלים היבשים, נותן מענה לנושאי איכות הסביבה וההתחברות לטבע, ומתאים לאופנה האקולוגית העולה כעת על סדר יומנו. ©

תודה לשלמית בן־רנו מהמחלקה להיסטוריה וארכיטקטורה של אוניברסיטת פיטסברג בארצות הברית על עזרתה בהכנת הכתבה

העצים הננסיים מתאימים מבחינת קנה המידה למודל: ברושים ננסיים מלווים את הטרסות בגן הבהאים של חיפה, ועצי זית מיניאטוריים מעטרים את הרי ירושלים. עוד אוסף נפלא של צמחי בונסאי, השייך לחיים שיר ולרפאל שמי ז"ל, מוצג דרך קבע בגן הבוטני בירושלים. יותר ממאה יצירות מוצגות שם על כנים בסמוך למרכז המבקרים.

לא מנינו את הגנים היפניים כולם: את הגן היפני של מוזיאון טיקוטין בחיפה על צמחי הבמבוק הגדלים בו; את חלקת הגן היפנית בגן הוורדים בירושלים עם אלמנטים של מים ומנורות אבן; את הגן היבש המורכב מסלעים ואבנים בפקולטה לחקלאות ברחובות; את הפינה היפנית שהקימו אנשי בית שלום בקמפוס הר הצופים של האוניברסיטה העברית, ועוד פינות רבות אחרות הפזורות בכל רחבי הארץ. לא תמיד האסתטיקה מוקפדת, והניחוח הוא ישראלי בעליל, לטוב ולרע. במוצחים שבהם יש תמיד מן הפלא והריגוש שבהת-

ענת מדמוני – ד"ר לבוטניקה, מתמחה ביערנות, עוסקת במחקר להצלת יערות הארץ. בשנים האחרונות עוסקת גם ב"טבע מבוית" ותרומות לאיכות חיינו

חושך בסוף לאסע נוח"ל?
אנחנו סגל לעזור לך

לשגד המלצר של ערוץ המענים והנבל בארץ
דחיימ/ח אנשי/מחפז פברח אנרגי/מח
ובסל/מח/ח למכירה המחזק מסס אחר

- למלח וחממת מסינות בתני מלח
- אחירה מלחמית, דממת מלחמית
- והמחזה בתיא ליד קמ שוראלי

בספר: 03-6247484 דמי"ל: bagit@sbc.co.il
מאות 100